

ONBEKENDE SCHILDERS,

o.a. CASPARUS SMITS, zich ook genoemd hebbende
THEODORUS HARTKAMP

DOOR

DR. A. BREDIUS.

TOEN ik, in een hier volgend document van een schilder THEODORUS HARTKAMP las, als zijnde een „*gerenomeert, en seer expert constigh schilder*” zocht ik te vergeefs naar eenige gegevens omtrent dezen kunstenaar. Eindelijk vond ik bij HOUBRAKEN een heel verhaal over eenen LUDOWYK SMITS anders HARTKAMP „die zig in den „jaren 1675, toen omtrent de 40 jaren out, te Dordrecht „had neergezet. Waar hij gebooren is, weet ik niet, „maar zoo mij bericht is, was zijn vader een krijgsofficier, en woonden in dien „tijd te Swartewaal, boven Zutphen in Overijssel. Deze LUDEWYK SMITS te Dordrecht gekomen zijnde, ging inwoonen bij eene JOAN KOOLS, Orgelist, wiens „vrouw handel dreef met schilderijen. Het eerste konststuk dat hij daar maakte, „was een Magdalena hare zonden beweenende; het bijwerk verbeelde een rots, „welke hij met swart en wit geschildert, daarna met bruine scheidgeel, en spaans „groen geschommelt had, dat het heel natuurlijk en kragtig zig vertoonde; en

„diezelve wijze van behandelinge hield hij ook omtrent zijne fruitstukjes, waarvan hij er meenigte maakten, die willig aan de man raakten of verkogt wierden, zulks hij een stijve beurs daarmee overgegaart zoude hebben, zoo zulken wijze van doen lang stant gehouden had: Maar zulks niet zijnde, was dit van geen langen duur, wijl de gekleurde schilderijen weder in graauwe veranderde, en hij overzulks voor een bedrieger wert gehouden. Wanneer hij hierover wert aangesproken, zoo gaf hij tot antwoord: dat de kleuren zig noch langer hadden gehouden dan het gelt dat hij daarvoor genoten had; want dat het al eerder uit zijn zak was vervlogen. Egter hield hij zich nog al een lange wijl te Dordrecht, en maakte de minnerij bij een Herbergierster, die hem met geld ondersteunde, totdat zijne vrouw hem op 't spoor gevolgt, te Dordrecht kwam vinden, waardoor hetzelfde gestuit wert en hij daar van daan raakte; zonder dat ik weet waar hij vervaren is.”¹⁾

Wij zullen zien, dat HOUBRAKEN hier, als zoo dikwijls, weer eens in de war is: de man heette CASPARUS, niet LODEWIJK SMITS.

Waar hij gebleven is, vertelt ons WALPOLE, in zijne „Anecdotes of painting in England”, nieuwe editie, 2^e deel, p. 233. „GASPAR SMITZ, a Dutch painter who came to England soon after Restoration, and who, from painting great numbers of Magdalens, was called MAGDALEN SMITH. For these penitents sat a woman that he kept, and called his wife. (Wellicht de Dordtsche herbergierster?) A lady, whom he had taught to draw, carried him to Ireland, where he painted small portraits in oil, had great business and high prices. His flowers and fruit were so much admired, that one bunch of grapes was sold there for 40 £. In his Magdalens he generally introduced a thistle on the foreground. In Painters

„Hall is a small Magdalen with this signature

1662. He had several

„scholars, particulary MAUBERT and one GAUDY from Exeter. However, notwithstanding his success, he died poor in Ireland, 1707.”

Uit de hier volgende acten, uit het Dordrechtsche en Haagsche Notarieel Archief, die ik chronologisch laat volgen, blijkt, dat hij zeer geavanceerde denkbeelden over den godsdienst had en geen vriend was van de gelikte kunst van MIERIS en SCHALCKEN. Ik veronderstel, dat zeer fraaie stilleventjes, gemerkt T. SMITS, waarop meest een klein kreeftje, van zijne hand zijn. Zulke stukken zijn in het Museum te Berlijn, waar men SAUTS las, en een dergelijk te Madrid, dat duidelijk

1) HOUBRAKEN, III. 67—68.

T. SMITS gemerkt is; ik meen er ook een in de Verzameling SCHLOSS te Parijs gezien te hebben.

Het oudste document is van 1675; het is een leerlingscontract. Onze schilder was niet goedkoop. HOUBRAKEN vertelt dat REMBRANDT van ieder van zijne leerlingen *f* 100.—'s-jaars genoot. Deze obscure kunstschilder eischte *f* 250.— op de hand, en bovendien de helft van al wat zijn leerling zou schilderen. Het contract is zeer secuur opgesteld.

Op huyden den 12^{en} September 1675 compareerde... Jouffe ELISABETH VAN RAVESTEYN, Wede van d'Hr Doctor JOHAN GEVAERTS za: ter eenre; Ende Monsr THEODORUS HARTCAMP, gerenomeert en seer expert constigh schilder binnen deser Stede ter andere zijde, ende verclaerden... geacordeert te sijn bij desen over d'onderwijsinge, leeringe en promotie in de schilderconst, te doen en presteren aen JACOBUS GEVAERTS, zone van d'eerste comparante, in soodaniger voegen, dat hij tweede comparant aengenomen heeft... den voorn. JACOBUS GEVAERTS na vermogen 't onderwijsen, leeren en instrueren in en over alles 't geene deselve conste concerneert, en alle mysteryen daerinne residerende, ofte daervan dependende, hem naect en claer open te leggen en in te scherpen, ten eynde hij GEVAERTS soo haest doenlijck, een goet, bequaem en volkomen meester in de voorsz. schilderconst wesen sal, en dat iedereen, en insonderheyt diegeene die Mrs. in de conste sijn, sullen oordeelen, dat hij voor een goet Mr. en wel geoeffent schilder, die oock op deselve conste subsisteren kan, sal mogen passeren. Voor alle 't welcke alsoo te doen en in allen deelen punctuelijck en genereuselijck te presteren, sij Jouffe comparante aen den voorn. Monsr HARTCAMP belooft heeft en belooft bij dezen te voldoen en te betalen de somme van 500 car: guldens d'eene helft van dien gereet nevens 't passeren deses, ende de wederhelfte als 't gunt voorsz. is, bij hem Monsr HARTCAMP aen de voorn. JACOBUS GEVAERTS effective sal wesen gepresteert, sullende deselve wederhelfte alsdan binnen tweemael xxiiij uyren gereet moeten sijn. Des soo is ten desen mede expresselijck bedongen en bevoorwaert, dat den voorn. JACOBUS GEVAERTS de helfte des tijts sal schilderen ten proffijte van den voorn. HARTCAMP ende d'ander helfte des tijts ten behouue ende proffijte van de voorn. sijne moeder verwisselende van maent tot maent als: d'eerste maent voor sijn mr en de volgende voor sijn moeder ende alsoo successivelijck van maent tot maent. Gelijck dan wijders mede bedongen is, dat ingevalle de voorn. Monsr HARTCAMP mochte comen 't overlijden, voor en alleer 't gunt voorsz. is bij sijn E. mochte wesen gepresteert, in sulcken geval den tijt der gedane onderwijsinge sal werden gereeckent tegens 12 gls 12 st: ter maent,

sullende de somme die men sal bevinden alsdan ten advenante van de tijt verleert te sijn, van de gereede betaelde 250 guldens werden affgetrocken en 't overige van dien bij d' erffgenamen van den voorn. Heer HARTCAMP aen haer Jouffr. GEVAERTS moeten werden gerestitueert, edoch soo't selve meerder als d' voorsz. gereede, betaelde 250 gls. mochte comen te bedragen, daarvan sal zij Jouffr. GEVAERTS geene uytreyckinge ofte betalinge behouven te doen. Aldus enz. ¹⁾

Reeds 27 December 1674 en ook nog gedurende 1675 onderteekent JACOBUS GEVAERTS, telkens met deze eigenaardige handteekening vele acten van notaris DE WITH als getuige. Hij voegt er geregeld bij: Schilder.

O.a. is hij getuige bij het testament van den schilder PIETER VAN DER LEEUW (27 Dec. 1674).

Op huyden den 13 September 1675 compareerden..... d'eersame Srs. ABRAHAM COOLS, Organist, en ABRAHAM SCHROTEN, backer, Borgeren deser stede.... ende verclaerden ter instantie van d'Heeren ALEXANDER SMITS, Licentiaet in de Rechten en THEODORUS HARTCAMP, Mr Schilder alhier, requiranten, dat zij getuygen in de voorl. maent Augustii.... sijn geweest op de groote zael in de Cloveniers Doel binnen dese stadt, int geselschap van de voorn. requiranten ende anderen in hare compie sijnde, ende dat te dier tijt aldaer mede quamen.... TRAPPENTIER (DRAPPENTIER) Istersnijder in de Munte alhier ende PIETER VAN DER LEEUW, mede schilder binnen dese stadt, vergeselschapt met noch eenige andere mans en vrouwspersoonen, alwaer gebeurde, dat de voorn. Heere HARTCAMP een glas wijn aan de voorn. Heere SMITS bracht met die

¹⁾ Prot. Not. G. DE WIRTH, Dordrecht.

conditie en bijgevoegde woorden in specie: *Mijn Heer! ten aensien van d'onderlinge vruntschap die wij soolange met malkanderen gehadt hebben, sal ick mij d'eer geven van Uw E. gesontheit te drincken, en met eenen van alle die geene die ons goet gunnen, en die 't niet en doen, dat se fotsen lecken en beter sinnen krijgen.* Daerop 't voorsz. glas wijn bij den voorn. Heere SMITS geaccepteert, gedroncken en voortgebracht wiert, werdende met de bijgevoechde conditie alsoo voortgebracht, ende ten laetsten gecomen sijnde in de hant van capiteyn NICOLAES LESIER (LESIRE)... alsdoen de voorn. PIETER VAN DER LEEUW, alhoewel hij op de voorsz. zael met sijn geselschap sooverre van haer deponenten gesepareert (was) dat hij de conditie waerop en mede 't voorsz. glas wijn voortgebracht wiert, naulijcx conde hooren, echter toetrat, en bij haer getuygen in hun geselschap quam, seggende: wie heeft die conditie ingestelt, en wat is dat te seggen? daerop de voorn. Heere HARTKAMP antwoordde: dat hij d'voorsz. conditie ingestelt en daermede niemant getoucheert hadde, daerop den voorn. Heere SMITS hem VAN DER LEEUW vragende, wat hij daarvan hebben wilde, denselven VAN DER LEEUW daerop... aenstonts en seer schielijck vatte het gevest van 't rappier van den voorn. Heere SMITS, meenende 't selve sijn E. 't ontweldigen, edoch dat niet cunnende effectueren, hij VAN DER LEEUW hem Heere SMITS daerop geweldich int haer taste, schietende tegelijck... DRAPPENTIER en desselfs broeder mede toe, vattende denselven Heere SMITS met alle force en geweld van achteren in 't hair, treckende sijn E. met hulp der wijven van haer geselschap seer verre mettet hair langhs de zael en onder de voet, slepde en slaende hem op een seer wreede en tyrannicque manier, sijn rapier aen sijn sijde aen stucken breeckende en hem van 't lijff ruckende, daerop den voorsz. Heere HARTKAMP toetredende om te scheyden, TRAPPENTIER's broeder en de wijven toeschoten en hem HARTKAMP dapper aenvielen en schendich in 't aengesicht krabbelden en sloegen, alle 't welke zij getuygen alsoo wel gehoort, gesien, verstaen en onthouden hebben &c.¹⁾

18 Maart 1676. De Heer THEODORUS HARTKAMP huurt een tuin met een timmeragie daerop buiten de St. Jorispoort (te Dordrecht) voor f 63.— 's-jaers.

Mooi geteekend: T. HARTKAMP.²⁾

24 Maart 1676. Alsoo CORNELIS JANSZ. VAN PERSIJN hem niet ontsiet, dagelijcx onder eerlijcke luyden te divulgeren, als off Sr. THEODORUS HARTKAMP met

¹⁾ Prot. Not. G. DE WITH, Dordrecht.

²⁾ Prot. Not. J. VAN DER HOOP, Dordrecht.

verachtelycke expressiën en cleyne estime soude gesproken hebben van de schilderconste van Srs. DOUW, MIERES en SCHALCKEN die hun dagelijcx in deselve conste sijn oeffenende, t'welck nochtans bij denselven HARTCAMP noyt gedacht, veel min uytgesproken is, en bij (de) voorn: SCHALCKEN, DOUW en MIERES niet sonder redenen voor een onverdiende lasteringe soude kunnen worden opgenomen, aen welcke gemelte HARTCAMP int minste niet verschult wesende, hem oock niet te lijden staet het divulgeren van de voorsz. expressien mits welcken sal den eersten Notaris... hem adresseren aen de persoon van den voorn: CORNELIS JANSZ. VAN PERSIJN en denselven affvragen off inderdaet waerachtig is, dat opgemelten Sr. HARTCAMP in eeniger wijze tot verachtinge van de conste van schilderen der voorn. Srs SCHALCKEN, DOUW en MIERES heeft gesproken en op wat wijze sulcx bij denselven met woorden uytgedrukt soude wesen, en off hij... sulcx met eenigh sufficient (sic) bewijs soude kunnen verifiren; daerop t'voordere cathegoris antwoord in relatie van het wedervaeren te stellen in geschrifte om den Insinuant te dienen daer en soo behooren sal.

Ingevolge... (etc.) Het antwoordt van PERSIJN luidt:

dat hij voor soveel aengingh de schilderkonste van Srs. DOUW ende MIERES niet en coste seggen dat die door den Insinuant soude sijn veracht ende gecleyneert vermits hem sulcx al waere vergeten, en dat hij daarvan niet en woude seggen, maer soveel de schilderkonste van Sr. SCHALCKEN was aengaende, seyde hij geïnsinueerde dat den Insinuant in geselschap heeft geseyt; Foutre SCHALCKE schilderkonst, Foutre het stuckje bij denselven SCHALCKE van „vrouwken comt ten Hove” gemaect, en veele diergelijcke verachtende woorden meer (die hij verclaerde uyt de eygen mont van den Insinuant te hebben hooren seggen) alle streckende tot vilipentie van de schilderkonst van de voorn: SCHALCKEN, nemende hij aen tot allen tijde... t'geen voorsz. is wel te sullen bewijsen ende claerlijck te toonen, dat hij Insinuant de schilderkonst van den voorsz. SCHALCKEN op die wijze alsoo heeft veracht ende gecleyneert. Alle t'welck ick Notaris.. etc. 1)

17 April 1677 verklaart de bakker LEENDERT VAN RIJN in den Haag dat 2 jaren geleden bij hem is gekomen zeker schilder CASPARUS SMITS met een Engelschman om daar te logeeren. Hij liet een groot maal aanrichten, waarbij nog te gast waren een schoenlapper met vrouw en kind. De rekening bedroeg ruim *f* 14.—. SMITS betaalde *f* 7.— maar zeide, dat de Engelschman de rest zou betalen. Na lang gepraat bleek het, dat deze geen geld had, waarop SMITS een pakje uit zijn zak haalde, zeggende, dat daar goud geld in was, dat VAN RIJN zoo lang

1) Prot. Not. A. HECKENHOUCK, Dordrecht.

bewaren moest, tot hij over 14 dagen betaald zou hebben. Hij cachetteerde zorgvuldig het pakje met het cachet van zich en dat van den attestant en gaf zijn cachet in bewaring aan den schoenlapper. Hierop eischte hij nog een ducaton reisgeld voor den Engelschman om naar Rotterdam te gaan. SMITS liet nooit meer iets van zich hooren. Toen men eindelijk het pakje opendeed, vond men op het tweede papier: die hier Silvergelt wilt opdoen moet het niet open doen. Verder was het in zes papieren gepakt „*van dewelcke enige met scheepjes en andere figueren beschildert waren*” en in plaats van goud waren er slechts stukjes plat geklopt lood in. Waarop de bakker tegen den schoenlapper gezegt had: Uw zwager (denoterende den voorsz. schilder SMITS) is een schelm, Siet, wat bedriegerye!”¹⁾

Uit een paar actes van 24 Mei 1677²⁾ blijkt nog dat HENDRICK SCHENK in den Haag 350 Gulden te vorderen had van CASPARUS SMITS, Schilder tot Dordrecht.

3 Mey 1677. PIETER VAN DER LEEUW, WILLEM BEURS, CORNELIS VAN PERSIJN en JOHANNES OFFERMANS, alle borgers [en schilders!] hier ter stede verklaren ten verzoeke van Capt. GERARDT VAN ALLEVRUNDEN dat sij comparanten diverse maelen sijn geweest in compagnie en geselschap van CASPARUS SMITS, gewoont hebbende in, en nu buyten deser stede, die sich voor desen heeft laten noemen THEODORUS HARTCAMP, sijnde een schilder, ofte immers die const exercerende,.... die tegens eenige van haar comparanten en oock anderen heeft gmoveert sommige dispuytten concernerde den Godtsdienst en Christelycke Religie.... VAN DER LEEUW en BEURS hebben hem hooren zeggen... datter naer eens menschen doot geen opstandinge voor deselve meer en was, noch voor de ziele geen zalicheyt ofte straffe naer de doot en was.... en de drie laetste comparanten, dat sij wel gehoort hebben dat eenige persoonen getracht hebben denselven SMITS het contrarie van sijn gevoelen uyt de H: Schriftuyre aen te wijsen, doch dat hij de autoriteyt van deselve disputeerde onder anderen gebruyckende dese onbehoorlijcke expressie: ick schijt in de schriftuyre en acht dit niet, met diergel. ongehoorde verachtelijcke woorden.³⁾

Als toegift nog een paar andere schilderscontracten, het eerste van 19 Juli 1622. Op dien dag compareerden Sr. HANS COUPLET, schilder, ter eenre,

1) Prot. Not. I. BEECQMAN, den Haag.

2) Prot. Not. E. VAN DER PYLL, den Haag.

3) Prot. Not. A. HAGOORT, Dordrecht.

en HENDRICK TIELMANSZ., bierdrager en TRIJNTGEN HENDRICKX, te samen man en wijff, ter andere sijde, poorteren deser stede (Amsterdam), verclarende aengegaen te hebben seecker contract van bestedinge.... te wetene die voorsz. Sr. HANS COUPLET heeft aengenomen ende HENDRICK TIELMANSZ. en TRIJNTGEN HENDRICKX hebben besteedt hare sone DIRCK HENRICKSZ., out twaelf jaeren, *omme bij hem comparant te leeren de cunst van schilderen*, den tijdt van zeven jaeren, soodat hij nae 't expireren van de voorsz. tijt sijn cost eerlijck sal connen verdienen. (Kwam de jongen vóór verloop van drie jaren te sterven dan zou de schilder *f* 50.— — kwam hij vóór dat de zeven jaren om waren weg te loopen *f* 150.— ontvangen.¹⁾)

30 Juny 1698. De Hr HENDRICK PELT, coopman binnen dese stadt ter eenre, ende d'Hr JOANNES SEBASTIANUS VAN LOYBOS, woonende tot Antwerpen, jegenwoordig sijnde binnen deese stad, ter andere zijde.... verclaeren geaccordeert en verdraegen te sijn.... nopende, de bestedinge van PIETER KLAUMAN JUNIOR soone van d'Heer PIETER KLAUMAN, Commercie Raad tot Copenhage als volgt... dat.... JOANNES SEBASTIANUS VAN LOYBOS aenneemt.... omme de voorsz. PIETER KLAUMAN JUNIOR, den tijdt van vier agtereenvolgende jaren ingaende den 11 July 1698 bij hem tot Antwerpen te logeeren (slaepplaets, cost, dranck, bewassen en benayen) ende specialijck denselven KLAUMAN gedurende de voorsz. vier jaeren *te leeren ende te onderwijzen de teecken- ende schilderconst* die hij 2^e compt is exerceerende; sullende de teekeningen ende schilderagien, bij hem KLAUMAN van tijdt tot tijdt te maecken door hem KLAUMAN op sijn vertreck behouden en naer sig genomen werden (HENDRICK PELT zal voor een en ander betalen ieder jaar *f* 425.—²⁾) Nog verdere condities zonder belang.

Get: JOS. SEBASTIANO VAN LOYBOS.

Over dezen LOYBOS vond ik nog het volgende:

3 Nov. 1708 compareerde... Vrouwe HELENA VAN LOYBOS, wonende in de Watergraafsmeer op den Huise Rosendaal, te kennen gevende dat haar comparantes broeder JOANNES VAN LOYBOS zalr, in zijn leeven voornaam konst-schilder binnen Antwerpen, haar Vrouwe comparante over eenigen tijdt herwaarts op den Huyse van Rosendaal, van Antwerpen, als broeder hadde komen besøeken, die sij Vrouwe comparante om sijn armoede en uyt bermhertigheyd t'sijnwaarts en om dat dezelve haare broeder van sijn eigene soon, woonende tot Amsterdam, en sijne dogter, woonagtig tot Antwerpen, wierd verstooten, verschooven, en uit

¹⁾ Prot. Not. L. LAMBERTI, Amsterdam.

²⁾ Prot. Not. C. HELLERUS, Amsterdam.

den huise gejaagt, hadde gekleed, gereet, en van die tijd af tot sijn overlijden toe de kost gegeven. Dat vervolgens haer voorsz. broeder zalr *tusschen den eersten en tweeden November van deesen jare 1708 ter voorsz. plaetse deeser werelt was komen te overlijden*..... enz.

Zij zal hem nu wel ter aarde doen bestellen maar wil niets met zijn erfenis resp. zijne schulden te doen hebben.¹⁾

28 Mey 1623 bekent JORIS GERRITSZ. VAN LYER, Mr. Schilder (te Delft) aengenomen te hebben ARYEN CORNELISZ., zoon van CORNELIS ARIENSZ., Glaesemaecker, om hem te onderwijzen in de konst van schilderen naer betaemen, voor 2 jaeren, met conditye dat al hetgene ARYEN CORNELISZ. geduerende de 2 jaeren schilderen sal, sal sijn ten proffijte van JORIS GERRITSZ.

(Voorts conditiën over leerloon, kleederen, enz.)²⁾

1) Prot. Not. E. DE HAEN, Watergraafsmeer.

2) Prot. Not. H. VAN CEEL, Delft.

